

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Living in concentrated poverty

Pinkster, F.M.

Publication date
2009

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Pinkster, F. M. (2009). *Living in concentrated poverty*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Samenvatting (Summary in Dutch)

Armoede en de ruimtelijke spreiding ervan zijn belangrijke aandachtspunten op de politieke agenda van nationale en lokale overheden in de westerse wereld. Zo ook in Nederland, waar sociale menging een belangrijk sleutelwoord is in het huidige grotestedenbeleid. Een van de drijfveren voor het mengingsbeleid is de vrees dat ruimtelijke concentraties van kansarmen de ontplooiingskansen van veelal allochtone bewoners zou belemmeren. De zogeheten 'Rotterdamwet', die het mogelijk maakt om de instroom van kansarme huishoudens in achterstandswijken te beperken en zo spreiding af te dwingen, weerspiegelt deze bezorgdheid over negatieve gevolgen van segregatie voor maatschappelijke emancipatie en integratie. Veelzeggend is in dit opzicht ook het feit dat er onlangs een ministerpost is gecreëerd die de werkgebieden Wonen, Wijken en Integratie bijeen moet brengen. Ook in de wetenschappelijke wereld is er veel aandacht voor de negatieve gevolgen van armoedeconcentraties. Buurteffectonderzoek is gebaseerd op het idee dat onze persoonlijke ontwikkeling - van concreet gedrag tot de normen en waarden die dat gedrag sturen - ten dele worden gevormd door de sociale en fysieke omgeving waarin wij leven. Waar we wonen, beïnvloedt bijvoorbeeld wie we op straat tegenkomen, waar onze kinderen naar school gaan en buitenspelen en hoe we tegen de wereld aankijken. Hoewel er zeker geen sprake is van een één-op-één relatie, structureert de woonomgeving zo ons dagelijks leven en geeft mede vorm aan de kansen die wij in het leven krijgen en aangrijpen om ons te ontwikkelen.

Doel van dit onderzoek is om een bijdrage te leveren aan de politieke en wetenschappelijke discussie over de belemmerende invloed van de buurt, met specifieke aandacht voor de sociaal-economische perspectieven van bewoners in achterstandswijken. Europees onderzoek toont aan dat er een samenhang bestaat tussen de sociaaleconomische en etnische samenstelling van de buurt en de individuele arbeidsperspectieven van bewoners. Er is echter nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de causale mechanismen hierachter. Aanhakend bij de aandacht voor sociale menging in het stedelijk beleid richt dit onderzoek zich daarom op de manier waarop formele en informele sociale structuren in achterstandswijken vorm geven aan de arbeidsperspectieven van bewoners. De hoofdvraag luidt: In hoeverre kan er een relatie worden geconstateerd tussen sociale processen voortkomend uit de kansarme bevolkingssamenstelling van achterstandswijken en de sociaaleconomische positie van bewoners? Een belangrijke aanname in het onderzoek is dat beperkte sociale mobiliteit van bewoners in achterstandswijken voortkomt uit concrete economische handelingen van bewoners, die beïnvloed worden door de handelingen of sociale positie van medebewoners.

Het onderzoek heeft de vorm van een exploratieve casestudie, die is uitgevoerd in de arme buurt Transvaal-Noord in Den Haag en de aangrenzende sociaaleconomisch gemengde buurt Regentessekwartier. De verwachting was dat, als er ergens buurteffecten in Nederland plaatsvinden, de kans groot is dat deze zich in Transvaal-Noord zouden manifesteren met het oog op de hoge armoedeconcentratie in deze buurt. Tegelijkertijd is deze buurt vanuit een internationaal perspectief juist een milde 'case' van armoedeconcentratie. De bevindingen kunnen dan ook inzicht geven in de

vraag onder wat voor voorwaarden buurteffectmechanismen zich voor doen. Om zicht te krijgen op de manier waarop de sociale context in achterstandswijken de sociaaleconomische positie van bewoners mogelijk belemmert is gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. Het eerste deel van het onderzoek betrof een enquête (N=399) naar sociale netwerken van kansarme bewoners in de twee onderzoeksbuurten. Het tweede deel van het onderzoek bestond uit kwalitatief onderzoek gedurende een periode van negen maanden in 2005 in Transvaal-Noord naar de normen en waarden van bewoners ten aanzien van werk, hun strategieën om werk te vinden en de rol die sociale contacten in de buurt hierin spelen.

Lokale sociale netwerken

Een eerste verklaring in de onderzoeksliteratuur over de negatieve relatie tussen het wonen in een arme wijk en de arbeidsmarktperspectieven van bewoners richt zich op de sociale netwerken van bewoners, die niet de juiste sociale hulpbronnen zouden bevatten om hun sociale positie te verbeteren. Om deze sociale isolatiethese te onderzoeken is een vergelijking gemaakt tussen de werkstrategieën van kansarme bewoners in de twee onderzoeksbuurten en tussen de samenstelling en locatie van hun sociale netwerken. Het onderzoek laat zien dat lokale contacten een belangrijk deel uitmaken van de sociale netwerken van sociale huurders, vooral in de achterstandswijk. Voor kansarme bewoners in beide buurten geldt echter dat hun contacten in de buurt beperkt zijn tot contacten met medebewoners met vergelijkbare (lage) sociale posities. Deze contacten zijn meestal geen 'burencontacten', die zijn ontstaan omdat men in dezelfde portiekflat of straat woont, maar relaties die voortkomen uit gedeelde sociale, culturele, religieuze of etnische achtergrond of al bestaande relaties voordat men zich in de buurt vestigde.

Het feit dat kansarme bewoners in de arme wijk Transvaal-Noord in sterke mate op de buurt zijn gericht voor hun sociale contacten heeft geen gevolgen voor de mate waarin zij in het dagelijks leven toegang hebben tot informele sociale steun. Wel heeft dit gevolgen voor de sociaal-economische samenstelling van hun netwerken: kansarme bewoners in de achterstandswijk hebben een minder divers sociaal netwerk dan respondenten in de gemengde wijk. De vernauwde sociale netwerken van bewoners in Transvaal-Noord dragen op verschillende manieren bij aan de arbeidsmarktperspectieven van bewoners. Aan de ene kant zijn informele contacten in de buurt essentieel om op korte termijn werk te vinden door het uitwisselen van informatie over werk en het verschaffen van informele referenties. Zo verlagen zij de drempel tot de arbeidsmarkt. Aan de andere kant is de reikwijdte van deze informele werknetwerken beperkt. Hierdoor verkleinen ze op langere termijn de doorstroombmogelijkheden van individuele bewoners naar andere bedrijven of bedrijfstakken en daarmee de kans op sociale stijging. Kortom, sociale isolatieprocessen treden op maar leiden niet altijd tot werkloosheid.

Negatieve socialisering

Een tweede hypothese in de onderzoeksliteratuur over de negatieve relatie tussen armoedeconcentraties en individuele arbeidsperspectieven van bewoners is dat bewoners in achterstandswijken afwijkende normen en waarden ontwikkelen ten aanzien van werk. Deze zouden de vorm krijgen

van 'culturen van armoede' of 'culturen van werkloosheid'. In Transvaal-Noord treden verschillende socialiseringmechanismen op, zowel in eigen sociale netwerk als in het publieke domein, die het economische gedrag van bewoners beïnvloeden. Ten eerste zijn dit de genoemde 'klassieke' vormen van negatieve socialisering ten aanzien van werk. Deze zijn echter geen wijdverspreid fenomeen. Belangrijker voor het gedrag van bewoners ten aanzien van werk en inkomen zijn indirecte vormen van socialisering. Het gaat dan om informele gedragsregels ten aanzien van allerlei andere aspecten van het leven, zoals het gezinsleven en familieverplichtingen, die hun mogelijkheden of bereidheid om contacten te leggen met mensen buiten de 'eigen' groep beperken en hun individuele bewegingsvrijheid op de arbeidsmarkt begrenzen. Zulke indirecte socialiseringsmechanismen worden in stand gehouden door sterke sociale controle in sociale netwerken, de geografische nabijheid van familie en vrienden en de zichtbaarheid van andermans gedrag. Negatieve socialisering in het publieke domein komt echter juist voort uit een gebrek aan sociale controle en toezicht. Bewoners maken zich vooral zorgen dat hun kinderen 'slecht' gedrag en afwijkend opvattingen overnemen van 'vreemden', zoals hanggroepjongeren, buiten het eigen netwerk, waardoor ze antisociaal of crimineel gedrag gaan vertonen en vroegtijdig hun school verlaten.

Sociale disorganisatie

Een derde hypothese over buurteffecten verklaart deze aan de hand van de sociale problematiek in achterstandswijken. De sociale disorganisatiethese gaat er van uit dat een gebrek aan sociale controle en toezicht in de openbare ruimte en een gebrek aan gedeelde normen en waarden onder bewoners over hoe men zich hoort te gedragen leidt tot antisociaal gedrag bij (vooral jonge) bewoners. Hoewel deze hypothese meestal niet rechtstreeks in verband wordt gebracht met buurteffecten op het gebied van werk, laat dit onderzoek zien dat er een indirecte relatie bestaat tussen sociale disorganisatie en de arbeidsmarktperspectieven van bewoners. Ten eerste bestaat er een verband tussen sociale disorganisatie en criminaliteit en onveiligheid in de openbare ruimte. Dit leidt er toe dat bewoners zich terugtrekken in hun eigen sociale netwerken, wat de eerder beschreven processen van negatieve socialisering ten aanzien van werk en sociale isolatie kan versterken. Ook heeft dit consequenties voor het soort gedrag waar bewoners in de openbare ruimte aan worden blootgesteld, wat de hierboven beschreven processen van negatieve socialisering in het publieke domein in de hand werkt. Daarnaast kunnen ook stress en slaapproblemen veroorzaakt door criminaliteit en onveiligheid in de buurt een negatief effect hebben op de werk- en schoolprestaties van bewoners.

Arbeidsparticipatie via de lokale sociale infrastructuur

Tenslotte vormt ook de formele sociale infrastructuur in achterstandswijken, bestaand uit een hecht netwerk van welzijnsinstellingen, culturele en religieuze instellingen en tal van buurtprojecten, een mogelijke verklaring voor de negatieve relatie tussen armoedeconcentraties en de arbeidsmarktperspectieven van individuele bewoners. Niet alleen vormen dergelijke instellingen een bron van steun, informatie en training voor bewoners, maar ze bieden ook een laagdrempelige entree tot de arbeidsmarkt via lokale (vaak ongeschoolde) banen, stages en vrijwilligersplekken. Net als de informele werknetwerken kan dit op termijn echter negatieve gevolgen hebben voor de arbeidsperspectieven

van bewoners, omdat zij hierdoor blijven ‘hangen’ in hun eigen netwerk en de doorstroommogelijkheden naar andere werkgevers beperkt zijn door externe stigmatisering van deze instellingen en hun werknemers.

De relatie tussen mechanismen

De bovengenoemde buurtgebonden sociale processen staan niet op zichzelf, maar zijn op verschillende manieren met elkaar verbonden. In sommige gevallen versterken processen van sociale disorganisatie, sociale isolatie, negatieve socialisering en processen gerelateerd aan de formele sociale infrastructuur elkaar. Zo kan de vernauwing van sociale netwerken van bewoners in Transvaal-Noord ten dele worden toegeschreven aan socialiseringsmechanismen die hun contacten met mensen buiten hun ‘eigen’ groep beperken. Daarnaast kan sociale disorganisatie in het publieke domein de afhankelijkheid van de eigen groep versterken en daarmee bijdragen aan sociale isolatie- en negatieve socialiseringsmechanismen binnen sociale netwerken. In andere gevallen kunnen de beschreven buurteffectmechanismen tegenovergestelde gevolgen hebben. Zo vormen lokale sociale relaties een belangrijke bron van sociale steun en bieden zij bescherming tegen ongewenste processen in de openbare ruimte, maar kleven er ook negatieve kanten aan, bijvoorbeeld in de vorm van processen van sociale isolatie.

Selectiviteit van mechanismen

Een belangrijke kanttekening bij dit onderzoek is dat de hierboven beschreven sociale processen binnen de buurt niet voor elke bewoner even vormend zijn voor het zoeken en vinden van werk op korte termijn en sociale mobiliteit op lange termijn. Er is een grote diversiteit onder bewoners in de mate en combinatie waarin zij te maken krijgen met dergelijke processen en de daaruit voortvloeiende negatieve buurteffecten. Dit hangt af van de sociale structuren waar zij deel van uitmaken op basis van hun sociaaleconomische, etnische, culturele en religieuze achtergrond. Terwijl voor sommige bewoners processen van socialisering een verklaring kunnen vormen voor hun arbeidsmarktsituatie, vormt voor andere bewoners sociale isolatie een belemmering. Weer andere bewoners profiteren juist in positieve zin van de nabijheid van familie en vrienden. Daarnaast verschillen bewoners in de mate waarin zij gebruik maken van de voorzieningen en vacatures bij lokale sociale instellingen. Dit hangt bijvoorbeeld af van hun etnische achtergrond, geslacht, hun beheersing van de Nederlandse taal en de mate waarin zij toegang hebben tot informele steun via hun sociale netwerk. Ten slotte verschillen bewoners ook in de mate waarin zij in staat zijn om zich te distantiëren van de beschreven negatieve buurtgebonden processen. Bewoners ontwikkelen uiteenlopende strategieën om zichzelf en hun kinderen te beschermen tegen negatieve invloeden in de buurt. Of ze hier in slagen hangt bijvoorbeeld af van hun percepties over risico’s in de buurt en de mate waarin ze zelf tijd hebben of over sociale hulpbronnen beschikken om toezicht te houden op hun kinderen.

De sociale betekenis van de buurt

Kortom, wonen in een kansarme buurt beïnvloedt op verschillende en soms tegenstrijdige wijze de arbeidsperspectieven van bewoners. Het onderzoek laat zien hoe – zelfs in een sociaal gefrag-

menteerde en heterogene buurt als Transvaal – lokale processen met betrekking tot sociale isolatie, negatieve socialisering, sociale disorganisatie en de formele sociale infrastructuur de sociaaleconomische positie van bewoners in negatieve zin kunnen beïnvloeden. Dat wil niet zeggen dat deze buurtmechanismen de enige verklaring zijn voor sociaaleconomische ongelijkheden. Ze reproduceren al bestaande ongelijkheden voortkomend uit macrostructurele processen op de arbeidsmarkt en de welvaartstaat. Doordat bewoners verschillende sociale posities hebben, zijn ze beter of minder goed in staat en meer of minder geneigd om zich te distantiëren van negatieve invloeden in de buurt. Bewoners kunnen dus ook niet zonder meer worden afgeschilderd als ‘slachtoffers’ van negatieve buurtmechanismen. Ze gebruiken allerlei strategieën om zich veilig in de buurt voort te bewegen. Ze ontwikkelen betekenisvolle relaties met andere bewoners en gebruiken deze relaties om verder te komen op de arbeidsmarkt. Dergelijke strategieën zorgen er voor dat ze zich thuis voelen in de buurt, wat ook blijkt uit het feit dat veel bewoners niet willen verhuizen. Het leven in arme buurten als Transvaal is dan ook niet uitsluitend slecht. Zo’n genuanceerd en gedifferentieerd beeld over de sociale betekenis van de buurt ontbreekt echter niet alleen in het huidige politieke debat over achterstandswijken, maar ook in het wetenschappelijke discours. Buurteffectonderzoek richt zich vrijwel uitsluitend op de negatieve effecten van armoedeconcentraties. Weliswaar proberen onderzoekers de betekenis van de buurt te relativeren ten opzicht van persoonlijke kenmerken van bewoners, zoals opleidingsniveau, die veel belangrijker zijn in het reproduceren van sociale ongelijkheden. Toch is het nuanceren van negatieve buurteffecten niet hetzelfde als het onderzoeken van de mogelijke positieve kanten die het wonen in een achterstandswijk kan hebben voor kansarme bewoners. Het gevaar is dan ook dat onderzoekers onbewust de negatieve representaties van achterstandswijken als ‘problemen’ reproduceren. Dit pleit voor meer onderzoek naar de mate waarin en de manier waarop de buurt een betekenisvolle omgeving kan vormen voor bewoners in achterstandswijken.